

VASILIY BARTOLD TADQIQOTLARIDA MARKAZIY OSIYO

*Erkinova Dilrabo Dilshodbek qizi**Andijon davlat pedagogika instituti talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada mashhur sharqshunos olim Vasiliy Vladimirovich Bartoldning Markaziy Osiyo tarixi bo'yicha olib borgan ilmiy tadqiqotlari tahlil qilinadi. Bartoldning asarlarida Turkiston hududining qadimgi davrlardan boshlab mo'g'ullar istilosigacha bo'lgan tarixiy jarayonlari, madaniy rivojlanish bosqichlari hamda islom sivilizatsiyasining shakllanishi yoritilgan. Olimning ilmiy yondashuvi tarixiy manbalarni tanqidiy tahlil qilishga asoslangan bo'lib, u Markaziy Osiyo tarixshunosligining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. Maqolada Bartoldning ilmiy merosi va uning zamonaviy tarix fanidagi ahamiyati ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Vasiliy Bartold, Markaziy Osiyo, Turkiston tarixi, sharqshunoslik, islom sivilizatsiyasi, tarixshunoslik, mo'g'ullar istilosi, ilmiy meros

Аннотация: В данной статье анализируются научные исследования известного востоковеда Василия Владимировича Бартольда, посвящённые истории Центральной Азии. В его трудах рассматриваются исторические процессы на территории Туркестана от древнейших времён до монгольского завоевания, этапы культурного развития и формирование исламской цивилизации. Научный подход Бартольда основан на критическом анализе исторических источников, и он внёс значительный вклад в развитие историографии Центральной Азии. В статье также рассматривается научное наследие учёного и его значение для современной исторической науки.

Ключевые слова: Василий Бартольд, Центральная Азия, история Туркестана, востоковедение, исламская цивилизация, историография, монгольское завоевание, научное наследие

Abstract: This article analyzes the scientific research of the famous orientalist Vasily Vladimirovich Bartold on the history of Central Asia. His works examine the historical processes in the Turkestan region from ancient times to the Mongol invasion, stages of cultural development, and the formation of Islamic civilization. Bartold's scientific approach is based on critical analysis of historical sources, and he made a significant contribution to the development of Central Asian historiography. The article also discusses his scholarly legacy and its importance in modern historical studies.

Keywords: Vasily Bartold, Central Asia, Turkestan history, Oriental studies, Islamic civilization, historiography, Mongol invasion, scientific legacy

Markaziy Osiyo tarixi jahon sivilizatsiyasi rivojida muhim o‘rin egallaydi. Bu hudud qadimdan turli davlatlar, madaniyatlar va savdo yo‘llari kesishgan markaz sifatida shakllanib kelgan. Ayniqsa, Buyuk Ipak yo‘li orqali Sharq va G‘arb o‘rtasidagi iqtisodiy hamda madaniy aloqalar rivojlangan bo‘lib, bu jarayonlar mintaqa tarixini yanada murakkab va boy etgan.

Markaziy Osiyo tarixini ilmiy asosda o‘rganishda rus sharqshunos olimi **Vasiliy Vladimirovich Bartold** (1869–1930)ning xizmatlari beqiyosdir. U o‘zining keng qamrovli tadqiqotlari orqali Turkiston o‘lkasining qadimgi davrlardan boshlab mo‘g‘ullar istilosigacha bo‘lgan tarixiy rivojlanishini chuqur tahlil qilgan. Bartoldning ilmiy ishlari nafaqat tarixiy voqealarni bayon qilish, balki ularni tanqidiy manbalar asosida tahlil qilish bilan ham ajralib turadi.

Olim Markaziy Osiyo hududining siyosiy, ijtimoiy va madaniy jarayonlarini o‘rganishda ko‘plab arab, fors va turkiy manbalardan foydalangan. Uning tadqiqotlari natijasida Turkiston tarixshunosligi yangi ilmiy bosqichga ko‘tarildi va bu yo‘nalishning rivojlanishiga katta hissa qo‘shildi.

Ushbu maqolada Vasiliy Bartoldning Markaziy Osiyo tarixiga oid ilmiy qarashlari, uning asosiy tadqiqot yo‘nalishlari hamda ilmiy merosining zamonaviy tarix fanidagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Vasiliy Vladimirovich Bartold Markaziy Osiyo tarixini ilmiy asosda o‘rganishga katta hissa qo‘shgan mashhur sharqshunos olimlardan biri hisoblanadi. U o‘zining ko‘p yillik tadqiqotlari davomida Turkiston o‘lkasining qadimgi davrlardan boshlab mo‘g‘ullar istilosigacha bo‘lgan tarixiy jarayonlarini chuqur o‘rgangan. Bartoldning ilmiy yondashuvi tarixni faqat voqealar ketma-ketligi sifatida emas, balki murakkab ijtimoiy, siyosiy va madaniy jarayonlar majmuasi sifatida tahlil qilishga asoslangan edi.

Olim Markaziy Osiyo tarixini o‘rganishda arab, fors va turkiy tillardagi ko‘plab tarixiy manbalardan foydalangan. U ushbu manbalarni solishtirish va tanqidiy tahlil qilish orqali tarixiy voqealarning haqiqiy manzarasini tiklashga harakat qilgan. Bartoldning ilmiy ishlari o‘zining aniqligi va chuqur tahlili bilan ajralib turadi, chunki u har bir tarixiy ma‘lumotni bir nechta manbalar asosida tekshirgan.

Uning eng muhim asarlaridan biri bo‘lgan “Turkiston mo‘g‘ullar istilosigacha” kitobida Markaziy Osiyo tarixining eng qadimgi davrlaridan XIII asrgacha bo‘lgan rivojlanish jarayonlari keng yoritilgan. Ushbu asarda qadimgi davlatlarning shakllanishi, savdo yo‘llarining rivojlanishi, Buyuk Ipak yo‘lining iqtisodiy va madaniy ahamiyati hamda turli xalqlarning o‘zaro aloqalari batafsil tahlil qilingan. Bartold bu hududni yagona tarixiy va madaniy makon sifatida ko‘rib chiqib, uning jahon sivilizatsiyasidagi o‘rnini asoslab bergan.

Olim Samarqand, Buxoro, Xiva kabi tarixiy shaharlarning rivojlanishiga alohida e‘tibor qaratgan. U bu shaharlarni faqat siyosiy markazlar emas, balki ilm-fan,

madaniyat va diniy hayot markazlari sifatida ham o‘rgangan. Bartoldning fikricha, Markaziy Osiyo qadimdan turli sivilizatsiyalar kesishgan hudud bo‘lib, bu yerda turli xalqlar va madaniyatlar o‘zaro ta’sirda rivojlangan.

Bartold tarixiy tadqiqotlarda ilmiy tanqidiy metoddan foydalangan. U manbalarni shunchaki takrorlash bilan cheklanmay, ularning ishonchliligini tekshirgan, mualliflarning nuqtai nazarini tahlil qilgan va turli manbalarni solishtirgan. Bu yondashuv uning ilmiy ishlarini yanada puxta va ishonchli qilgan hamda keyingi tarixchilar uchun muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qilgan.

Bartoldning Markaziy Osiyo tarixiga oid ilmiy merosi bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Uning tadqiqotlari nafaqat tarixshunoslik fanining rivojiga, balki butun Sharq tarixini o‘rganish metodologiyasining shakllanishiga katta ta’sir ko‘rsatgan. Shu sababli Bartoldni Markaziy Osiyo tarixshunosligining eng yirik asoschilaridan biri sifatida e’tirof etish mumkin.

Vasiliiy Vladimirovich Bartoldning Markaziy Osiyo tarixi bo‘yicha olib borgan ilmiy tadqiqotlari sharqshunoslik fanida muhim o‘rin egallaydi. Uning asarlari orqali Turkiston o‘lkasining qadimgi davrlardan mo‘g‘ullar istilosigacha bo‘lgan tarixiy rivojlanishi ilmiy asosda chuqur yoritilgan. Bartold tarixiy jarayonlarni faqat bayon qilish bilan cheklanmay, ularni turli manbalar asosida qiyosiy va tanqidiy tahlil qilish metodini qo‘llagan.

Olimning ilmiy qarashlari Markaziy Osiyoni yagona tarixiy-madaniy makon sifatida o‘rganishga asoslangan bo‘lib, bu hududning jahon sivilizatsiyasidagi o‘rnini aniqroq tushunishga imkon berdi. Uning Samarqand, Buxoro, Xiva kabi markazlar haqidagi ilmiy xulosalari ushbu shaharlarning nafaqat siyosiy, balki ilm-fan va madaniyat markazlari ekanini ham isbotlab berdi.

Bartoldning ilmiy merosi bugungi kunda ham o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan. Uning tadqiqotlari zamonaviy tarixshunoslik uchun metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi va Markaziy Osiyo tarixini o‘rganishda muhim manba hisoblanadi. Shu jihatdan, Bartoldni Markaziy Osiyo tarixshunosligining asoschilaridan biri sifatida baholash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bartold V.V. *Turkestan v epokhu mongolskogo nashestviya*. — Sankt-Peterburg, 1900.
2. Bartold V.V. *Sochineniya (Asarlar to‘plami)*. — Moskva: Nauka, 1963–1977.
3. Bartold V.V. *Istoriya kulturnoy jizni Turkestana*. — Leningrad, 1927.
4. Karimov I.A. *Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q*. — Toshkent: O‘zbekiston, 1998.
5. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. — Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti, 2000–2005.
6. Mustafoyev A. *Markaziy Osiyo tarixi*. — Toshkent: Fan, 2015.
7. Ismoilov Sh. *Sharqshunoslik asoslari*. — Toshkent: Universitet, 2018.
8. Axmedov B. *O‘rta Osiyo tarixi*. — Toshkent: O‘qituvchi, 1994.
9. Bosworth C.E. *The Islamic Dynasties of Central Asia*. — London, 1996.